

J Irodalmi Jelen

Alapította Böszörményi Zoltán

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete
Megjelenik havonta

II. évfolyam 4. szám 2002. február
<http://ij.nyugatijelen.com>

Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München
Munkatársak: Irházi János — Arad,
Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével

Lovas Ildikó

Kiss-köz

(Három darab történet az éhségről)

Galamb-tér

Az Órangyal nevű gyógyszertár nem pontosan ott állt, ahol a történet kezdődik, de ott, ahol kezdődik, most is éppen gyógyszertár áll, méghozzá az ügyeletes: kis ablakába éjjel is bekopoghatsz köhögés elleni orvosságért, inhaláló csöppekért. Úgyhogy akár Órangyal is lehetne a neve, ha még divatban volnának a lényegyet kifejező elnevezések. De csak Városháza alatti 1. sz. gyógyszertár a neve, ami semmit nem fejez ki az ott kornyadozó patikusok vigyázó lényegéből. Bejárata, mint a Városháza körül minden, galambszartól sárga-fehér. Novemberben különösen vigyázni kell, mert a nyálkás hidegben a galambszar is jobban csúszik, láttam már elegáns, fekete kabátos férfiakat, akiknek olasz cipője nem bírta el a madárkakival, ott hempergöztek a koraesti szürkéségben, a sárga fényű kandeláberek alatt, korhely disznók módjára, a kovácsoltvas biciklitartóba kapaszkodva támaszkodtak volna talpra, hogy bejussanak végre a patika ajtaján. Mégsincs egy rossz szava senkinek, a kövéren imbolygó, a városközpont kukáiban, konténereiben kövérré hízott galambok a gyerekektől odadobott pattogatott kukorica fehér labdácskáit már meg se érintik csőrüikkel, jóllakott tyúkuk módjára járkálnak fel-alá, totyognak, mint falusi udvarban a hibrid csirkék.

(Folytatása a II.—III. oldalon)

Kányádi Sándor

Megvonja vállát az idő...

*Megvonja vállát az idő,
megvonja rezignáltan,
még sem áll csak a temető
sarkig-tárt kapujában.*

*Ott sem időz, csak visszánéz:
ágyó, te bátor!
Ne félj, nem lesz a föld nehéz,
vizlát, föltámadáskor.*

(Kolozsvár, 1960)

Kertünk végében...

*kertünk végében dülledő
kövekkel kicsi temető
száz-lépésnyi vagy annyi sincs
ha jól meglépek annyi sincs
bölcsöm helyétől hajdani
szülőházamtól majdani
síromig ahol őseim
apám nagyapám úkeim
s a kert végében kis patak
várnak vén szilvafák alatt.*

(Nagygalambfalva, 1983)

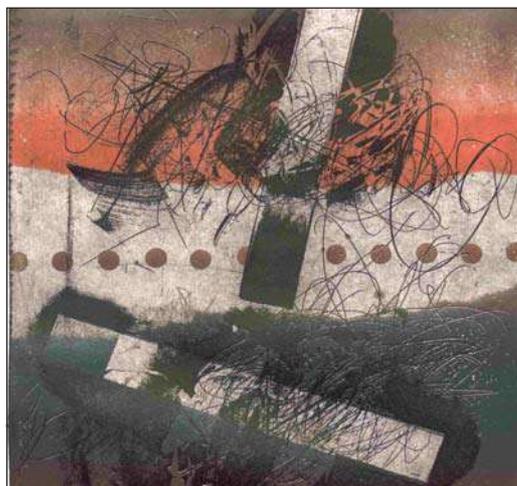
Az anyagi és emberi világunkat átfogó polarizálódás és tömbösödés a legfőbb struktúra-szervező elvei Jakabházi Sándor fogalmi nyelvre nehezen lefordítható, visszafogott színkezelésű grafikáinak. A térben szabadon „dobált” vagy szigorú rendbe állított geometriai formák zártságát áttörő, változó intenzitású vonaláramlások, -örvénylések dinamikussá, drámaivá erősítik, feszültséggel telítik a logikai sémákba, páros viszonylatokba rendeződő kompozíciókat. A címadással, képaláírással nem „egyértelműsített” grafikák a műteremben szabadon variálható sorrendbe állítása hihetetlenül felerősíti és megsokszorozza a művészi hatást a befogadóban. A sötét tónusokat ellenpontozó meleg színek: a barna árnyalatai, az okkersárga valamint az optimizmust sugalló kék, a művészi gonddal és érzékenységgel megmunkált felületek feloldják a metszetek drámai hatását, és az ellentétek művészi értelmezésével ajándékozzák meg a elemzésben elmélyülő szemlélőt.

Jakabházi Sándor

Jakabházi Sándor két évtizede ismert és elismert grafikusművész. 1954. március 20-án született Dézsen. Művészi képzést Kolozsváron a Ion Andreescu Főiskolán szerzett, mesterei Feszt László és Ioachim Nica voltak. Pályája a 80-as évek elején indult. Azóta metszetei számos egyéni és csoportos kiállításon szerepeltek az országban Bukaresttől Nagybányáig, Dézstől Aradig; külföldön Japántól Kanadáig évente több városban is, a leggyakrabban Jugoszláviában, Olaszországban és Németországban. Rendszeres szereplője a grafikai biennáléknak és triennális kiállításoknak, 1988-tól a kísérleti művészet, a mail-művészet valamint a multimédia nemzetközi tárlatain is ott vannak alkotásai.

Jelenleg Temesváron él.

SZEKERNYÉS IRÉN

(Folytatás az I. oldalról)

Nagyon nem szeretem ezeket a galambokat, legalább annyira terjesztik a betegséget, mint a patkányok, de azok legalább nem rondítják össze a Városháza környékét. Írt is erről az újság néhány évvel ezelőtt, a fiam éppen abban a lehetetlen korban volt, amikor a legnagyobb szórakozást, sikongatással összekötött örömet a galambüldözés jelenti, vagyis három éves volt, s nem értette, miért az undort kifejező ránc a szám körül. Természetesen hagytam, úgyse érthette utol egyiket se. Amikor azonban a Zenede előtt egy félholt galambfiókával a kezében várt, életmentő korban járt, a halál elfogadhatatlanságának második fázisában, vagyis hatéves volt, úgy döntöttem, csatlakozom az évekkor korábban megírt újságicikkhez, dühös és egyben aggódó anyaként fordulok a szerkesztőséghez.

Meg is tettem.

A újság szerkesztősége is a Városháza előtti térre néz, amíg beszélgetek velem, három férfi csúszott hanyatt a gyógyszerész előtti sárga-fehér, nyálkás halmokon, az újságírók mégse ültek gépeikhez, nem is biztattak.

Akkor arra gondoltam, hogy itt valami titok lappang.

Egyik éjjel a nagyanyám, aki már igen idős, és nem mindig tud ellenállni a kísértésnek, narancsot evett, ami nála mindig erős allergiás rohamot idéz elő. Most is ez történt. Az injekciót beadták a mentőállomáson, viszont a tablettákat a Városháza alatt lévő 1. sz. gyógyszerészben kellett kiváltani, hát rohantam a kockás papucsomban, hálóingre kapott kabátomban át a galambszaron, hogy mielőbb kiváltsam a gyógyszert, s meggyötört nagyanyámat, álmos fiamat, akit nem lett volna kire hagynom, mielőbb ágyba dughassam. Nem estem el, mert gumitalpú a papucsom, noha jócskán csúszott, ugyanis a fák környékét különösen síkos sárga keramitkockákkal rakták körül, amit persze a galambok ürülékétől nem lehet látni, így kettős a csúszásveszély, de nem erről akarok beszélni.

Rájöttem a titokra!

Ahogy kiléptem az Őrangyal elnevezést is megérdemlő gyógyszerészből, nagyot és megkönnyebbülten sóhajtottam, s felnéztem a kopaszodó fákra. Ott álltam a Városháza keleti oldalán, s volt mit látnom: a hátsó bejárat feletti oromzaton, az egész falon, mint megannyi alpinista, férfiak sokasága. Voltak, akik lefelé ereszkedtek nyakukba akasztott, csöpögő szatyorral, voltak, akik felfelé igyekeztek, oldalukon még laposan csörgött a táská. A Városháza fala mellett pedig segítők, asszonyok, öregek, nagyobbacska gyerekek tartották a köteleket.

Egyikük, látva meghökkent arcom, odaszólt: csak a fiókat esszük meg, az öregeket hagyjuk és a tojásokhoz se nyúlunk.

Szerelem

– Az meg egyáltalán nem állítható, hogy ebben a városban ferde szemmel néznék a szerelmet, annak bármelyik megjelenési formáját. Nem állítom, néha magam is gyanakodva figyelem magányos hölgyek ölebeit, de ennyi az egész, csak odacsippentek a szememmel, mert azért mégiscsak más mód is akad. És így van ez már több mint száz éve, amióta a modern társadalom életét törvénybe is foglalták: 1894 óta mindenkinek jogában áll elválni. Persze, ahonnan maga jött, fiatalember, mindez nem annyira természetes, mint mifelénk, ahol több náció és vallás él együtt. Csak annyit mondok, hogy ne a saját városommal példálózzam, de egy nagyon hasonlóval, a miénkkel szinte teljesen azonos ismérvekkel rendelkező várost fogok említeni, ha erről akarunk beszélgetni: Fiume. Ez lesz a jelszó. Ott aztán ugyanolyan szabadságban éltek a nők, mint Szabadkán. Kávéházba és kocsmába is járhattak egyedül, kísérő nélkül már a múlt század végén. Az olaszok, ha válni akartak, átköltöztek Fiuméba. De ennek más, sokkal racionálisabb oka is van: *igen alacsony volt az egyházi tulajdonú ingatlanok száma (Szabadkához és Szegedhez ha-*

Kiss-köz

(Három darab történet az éhségről)

sonlóan): 0,2%. Mert vannak olyan helyek a világban, ahol az emberek élni szeretnek.

Minden szavam igaz, nézzen szét a korzón, győződjön meg a saját szemével, aztán fel a vonatra, a jelszó: Fiume! Járt már a rijekai sétálóutcában? Menjen el és sétáljon, szombat délelőtt tíz körül. Mindent érteni fog.

Mégis előfordul, hogy a mindent elfogadható mellett is furcsa utakon és módokon tör magának utat a szerelem. Kezdem talán azzal, hogy akiről beszélni fogok, szolid családból való faluról idekerült fiatalasszony: egy férj, egy gyerek, egy kutya. A szombat esti színház után a Lepkéhez címzett koktélbár, fadíszeit a Városháza gerendázatát faragó horgosi mesterek készítették: lágyan bújtak össze a Manhattan (vermouth sweet v. doux – édes – 4cl, whisky, 4cl, curacao vagy triple sec 1cl) fölött a férjével. Mert ők nem jártak amolyan helyekre, noha az életben mindent meg kell nézni. Egy nő azonban ne tegye be a lábát olyan helyre, ahol kurvák vannak. Korpa közé nem kell keveredni, ez volt a fiatalasszony életfilozófiája. Ami mostanában nem is olyan egyszerű. Mert régebben a Teréz templom mögötti utcában nem sorakoztak az autók, ahol egy húszasért sok lányfej kerül közel a sebességváltóhoz. Régebben, amikor még a Virág cukrászdát nem bontották le, mindenki tudta, hol a helye és mi a dolga. Ebben a tekintetben visszafeljődést tapasztalok, de láttam már ilyent, az én lánykoromban is divat volt a fiákerezés. Emlékszem, egyszer a tolmács barátnőm is végigcsókolózott egy éjszakát, de amikor a szállodába hívta az illető – csak ennyit mondok róla –, hát otthagyta rögtön a kódos novemberben, mert mit képzel: hajnali kettőkor besétál vele a szállodába? Akkor aztán tényleg mindenki kurvának nézhetne volna. Mondtam is, hogy teljesen igaza volt: ha egy férfinak nincs bátorsága a száraz kapubejárathoz vagy ellensége neki a hideg, akkor nem kell tőle a gyönyör se. Ezt csak azért említem, mert ilyenkor talán mégis elfogadható megoldás lehetne egy fiáker vagy motoros taxi. De ez nem hasonlítható össze azokkal a csitrikkel, akik a Teréz templom mögött az úgazdag csemeték pajerójának sebváltója környékén cuppognak.

Azért mesélem ezt, mert abban a helyes, szolid (zer nett; azt hiszem, a németek így szeretik megfogalmazni az olyan nőt, akit ha véletlenül feleségül vettek megcsalnak, de ha nem vették el, vele soha nem csálnak meg a feleségüket) fiatalasszonyban föléledt a szenvedély.

És éppen erről akarok beszélni, a szenvedélyről. Miután a férjének annyira jól jövedelmezett az export–import vegyesvállalat (műszaki cikkek Budapesttől Belgrádig), az asszony felmondott az óvodában, igazán nevetséges lett volna azzal a sok elkényeztetett, vagy éppen ellenkezőleg, a szegénységtől nedves kutyaszeművé vált gyerekkel bajlódni. Hirtelen sok lett az ideje, hát a délelőttöket a korzón töltötte, de hogy ne legyen céltalan a sétája, magával vitte a kutyát (golden retriever).

Mondtam magának, hát vegye komolyan: délelőtt tíz körül tegyen egy sétát a korzón, majd a jelszó: Fiume! Sétáljon ott is, érezni fogja: a nációk, vallások, mentalitások különbsége jelentette izgalom vibrál a kávégőz fölött. A férfiak mustrálgatnak a sportoldal és belpolitika közötti lapozás közben. A nők megfeszítik farizmaikat (testünk legnagyobb izma). Nincs ebben semmi különös. A kiugrott óvónó is gyorsan hozzászólt ehhez a délelőtti szertartáshoz, lelkének nyugalmával semmi baj nem volt addig, míg egy délelőtt meg nem pillantotta az egyik kávézóban a város egyetlen imámját.

Elég sok idejébe, vesződésébe került, amíg végre ott álltak a perzselő szemű előimádkozó szobájában, meztelen talpuk alatt a puha szőnyeggel. El tudom képzelni azt a fekete tekintetet, ahogyan a fehér bugyiból előbukkanó feketeségen parázslott, mielőtt a fürdőszobába küldte volna a szolid családanyát (kutyája a belső udvar szemeteskonténerének gurulós lábához kötve, vinnyogva várt rá), a legújabb wilkinson sword (direkt nőknek, zöld gumipárnácskával), kettős élű, rózsaszín nyelű borotva felé intve. Természetesen azonnali elhagyta a lakást.

További részleteket nem akarok mondani, ennyit is csak azért meséltem, hogy érzékeltessem maga előtt, hogy megértessem magával: ha az a fiatalasszony nem vidékről jött volna, ha egy olyan többnemzetiségű és multikonfessionális közösségben nő fel, mint amilyen a mi városunk is, ilyesmire nem került volna sor. Most már megyek, látja, milyen nyugtalan a kutyám. Igen, a német-juhászutyák erőszakos állatok, sokkal több bennük az energia, mint azokban az öklömnyi palota-pincsikben. De jöjjen el hozzánk, az öcsém remek szakács, és nagyon várja magát.

Egy kóbor kutya

A vasúti hídhöz legközelebb eső útkereszteződésben, az önkiszolgáló előtt üldögélt a város legöregebb koldusa. Nem hiszem, hogy volna olyan korombéli, aki ne látta volna az évek folyamán itt-ott üldögélni apró, tiszta szőnyegén. Régebben a városközpontban üldögélt a legjobb cukrászda előtt, de az újabb idők jövevényei kiszorították onnan, úgy hiszem, ez történhetett, mert ugyan melyik koldus vonulna önként a peremre? A háború sok mindenen változtatott, a koldusléten is. Az erőszakos kéregetés jött divatba, az amputált kéz és láb üszkösödő helyének mutogatása, annak elhallgatásával, hogy melyik hadsereg okolható. Mert azt, ugye, sose lehetett tudni, kinek a markában csörren az apró: a tízes helyett rúgás is jöhet. Legbiztosabb volt az általános emberi sajnálatra játszani, a háborús fájdalmakat háttérzajként felhasználni.

Ezzel azonban a város legöregebb koldusa nem tudott versenye kelni, s nem csak azért, mert nem hiányzott egyetlen végtagja se. Képtelen lett volna hozzáérni az emberek kabátjához, belekapaszkodni ruhájuk szegélyébe. Méltóságon alulinak tartotta volna, így aztán kiszorult a vasúti hídhöz legközelebb eső kereszteződéshez, s egyre kevesebb apró koppant pléhdobozába. Szokásain mégse változtatott, ugyanúgy reggel 8-kor helyezte el szőnyegekét és 12-kor mindig egyforma nyugalommal hajította össze. Négyórától már évtizedek óta, gondolom reumás lehetett, s nem ülhetett hosszabb ideig a földön.

Minden reggel, ahogy munkába siettem, láttam megérkezni. Szerettem nézni (gyakran váltott éppen akkor pirosra a lámpa), ahogyan megrázogatja a rojtos-bordó szőnyegdarabot, majd elhelyezkedve rajta, előkeresi fésűjét és alaposan végigszánta hosszú haján. És sokszor láttam délben is. Amikor a Kis templomban harangozni kezdtek, ránézett rolexére és szedelőzködni kezdett. Apró termetű kutyája ásítva ügetett mellette. Soha nem láttam anélkül a sárga foltos szuka nélkül.

A könnyebb forduló élet szégyene, hogy nem vettem észre, már nem ül az önkiszolgáló előtt. De az is lehet, hogy mostanában jóval több koldust látok, s az az egy, az igazi koldus, akiben még benne volt a Wilde megírta tartás, emiatt nem hiányzott.

A kutyájára lettem figyelmes, a sárga foltos szukára. Ott üldögélt az útkereszteződés túlsó oldalán, az önkiszolgálónak átellenben, a vasútállomás rozoga deszkakerítésébe bújva, a megbarnult kórok között. Kóbor kutyának néztem, s mert éppen akkoriban mart meg egy veszett macska egy gyereket Bajmokon, jobban figyeltem a kóbor állatokat, azoknak is száját, farkát. És igazából kóbor kutya is volt, azzá vált, amire persze nem gondoltam: oda-néztem, láttam, hogy a koldus évtizedek óta ismert kutyája, annak baja nem lehet, s mentem tovább. Annyi még talán eszembe jutott, hogy már nagyon öreg lehet.

Csak néhány hét múlva, amikor már túl voltunk az első hó ellapátolása okozta sokkon, akkor figyeltem rá fel újra. Ugyanott és ugyanúgy ült. Éppen mellette mentem el, mert a vasútállomás rozogant deszkakerítése egy trafikban végződik, amiről tudni kell, hogy a városban a legjobb – non-stop nyitva tart, minden fajta újságot és cigarettát árusít –, ezért hacsak tehetem, ott vásárolok, de mivel leparkolni szinte lehetetlen, magában a kereszteződésben kellene megállni, a jelzőlámpa tövében, ritkán veszek ott bármit is. Most is öt percig gyalogoltam visszafelé, de szombati újságot csak ott kaphattam, hát börtökáltam a töredező kórok, megdagadt, megfagyott sárhupák között, és majdnem ráléptem a sárga foltos szukára. Ugyanott és ugyanúgy ült, mint amikor a veszethez jeleket kerestem rajta. Hogy a trafikban megvettem az újságot és a cigarettát, átrézttem a kereszteződés túlsó felére, de az öreg koldust nem láttam. Persze már akkor tudhattam volna, amikor először láttam a sárga foltos szukát azon a szokatlan helyen, de túlságosan el voltam foglaltva magammal. Amikor könnyebbé lesz az élet, sokkal önzőbbé válunk. Nem

mintha dolgom lett volna figyelemmel kísérni a város legöregebb koldusának sorsfordulatait. Egyetlen darab pénz se koppant a pléhdobozban, ami az én kezemből esett volna oda. De jelen volt abban az életben, ami akarunk ellenére volt a miénk. Akarunk ellenére volt olyan, amilyen. S ebben egyetértettünk. Forradalmárok voltunk. Az elveszítetetlen méltóság hitharcosai. Neki kutyája volt, nekem gyereke. Nem adhattuk fel.

Nem feledkeztem meg azokról az időkről, s nem is tehetem: amikor azt mondom, könnyebbé lett az élet, akkor nem jólétre gondolok, hanem a félelem áldott hiányára. Ez tesz önzőbbé, amit persze úgy is mondhatok, hogy boldogabbá. Erre gondoltam, amikor a szemem keresni kezdte a város legöregebb

koldusát. Szerettem volna odabólintani, ha már így összejött bennem ez a sok érzés. Nem lepődtem meg, hogy nincs ott. Számítottam erre, hiszen mit keresett volna a vasútállomás kerítésének két léce közé vackolva sárga foltos kutyája.

– Szóval, kóbor kutya lettél – mondtam a szukanak, ahogy visszafelé lépkedtem a fagyos sárbackákon. Csak éjjel (későn kapcsolom be a mosógépet), amikor a ruhát terigetem az udvaron, és ugatni kezdett a szomszéd kutya, akkor jutott eszembe, hogy nehéz lesz annak a sárga foltos kutyának megszokni a kóbor kutyák életét. Mint ahogy a gazdájának is nehéz lehetett eljönni a városközpontból, a Nepomuki-szobor alól. Nagyon öreg már.

És nem is szokta meg, ezt tegnap láthattam. Nagyon csúszós volt az út, hát gyalog indultam dolgozni, s olyankor, ha gyalog megyek, éppen ott visz el az utam a vasútállomás deszkakerítése mellett. A sárga foltos, öreg szuka ott volt. Emlői egészen dagadtak voltak, mindegyikből szivárgott a tej. A kutya pedig karikába hajolva mohón szopott.

fedőlap

„A világ csak vázlat“

„Szavaim az életem“. Az önfeltárás ezen gesztusával teszi le **Kőre kő*** című verseskötetét Réthy Emese az olvasó asztalára. Egyszerűségében is bonyolult mondat ez, mert jelentheti azt, hogy „Életem értelme az írás“ vagy azt „Élek, míg írhatok“, vagy akár azt is „Szavaimban ott az egész életem, vegyétek és olvassátok, talán megpillantjátok benne önmagatokat.“ Bármelyik értelmezés felől közeledünk is a kötetben szereplő versekhez, eljutunk majd ahhoz a felismeréshez, hogy szerzőjüket két dolog rémíti: az unalom és a költészet hiábavalóságának bebizonyosulása. (**A kritikához, Az olvasóhoz**)

Réthy Emesét az aradi olvasók a kilencvenes évek elején Porzolt Emese néven publicistaként ismerhették meg. 1974-től publikál verseket, de ez a válogatás a legelső kötete, és vélhetőleg költői termésének legjavát tartalmazza. Művészi egyenetlensége ellenére is izgalmas olvasmány annak, aki valóban önmagát és korunk emberét keresi a versben. Azon a néhány költeményen kívül, amelyet egy-egy groteszk vagy túlságosan is kézenfekvő ötlet szült (mintegy a „gyermekláncot öltögetek az ötletekből“ módjára), a versek zöme hívja, előidézi, megidézi egymást így hozva létre egy koherens, bár nem túl sokszínű költői világot.

Miközben a lírai én a „higanyként szétloccsanó/ezer felé oszló valóságot“ igyekszik megragadni, szembesül azzal a felismeréssel, hogy a **valami** helyén a tátongó **úr**, a **semmi** áll; hogy korunk emberének alapélménye a viszonylagosság, a létezés abszurditása és a magány rettenete. Életünk egyetlen hosszú menetelés (**Gyalog, Átutazó arcok**), amelynek során két alternatíva kínálkozik kajánul: „a mélyhűtött magány“ vagy a még ennél is embertelenebb tömeges egyedüllét a világegyetemben (**Magányos monológ**).

A kötet fő témáját, a magányt, szinte minden lehetséges megközelítésben ábrázolja a költő: a szerelemre és társra szomjazó, ölelést, feledést, feloldódást, boldogságot kereső nő (**Kedves, Apróhirdetés, De profundis, Psalmus dolorosa**), az életével számotvető, Istenhez fohászkodó halandó (**Invocatio**) és az elmúlással farkasszemet néző ember szemszögéből (**Harmincnégy, Később, Öreg ima**). Sőt fel-fel villan a közösséget megérteni, megmenteni, szolgálni igyekvő, ám belőle kiszakadni kényszerülő értelmiségi kettőzött magánya is: „Meg nem hallgattam,/ magam panasoltam/ Tiszának, Dunának,/ Drávának, Szávanak,/ szívbeli mátkámnak,/ de magam maradtam/ ebeknek prédának/ lármafa-példának/ imátlatul.“ (**Lármafa-példa, Erdélyi apokrif 1991, Íme, hát elhagyom...**).

Ezzel a határtalan magánnyal szemben egyetlen mentsvára van a lírai éneknek, a költészet, bár az íráshoz való viszonya sem problémátlan. A dal hol szívárványt rejtő „csiszolt szócsoda“, mely képes önmagától megváltani „minden megalkuvó unalmat“, s mely által a halálon is erőt vehet az alkotó (**A költő elme**), hol pedig „görcsös rém“, „formátlan béna vágynak váza“ vagy a kín leve, mely beszennyezi a világot (**Megnevezlek, Mint sebből a vér...**). De legtöbbször mindkettő, s így van ez rendjén, mert nincs olyan huszadik századi költő, akinek az írás, a „megnevezés“, a kimondás ne okozott volna legalább akkora fájdalmat, mint amekkora extatikus örömet is szerzett.

RUJA ILDIKÓ

*Réthy Emese: **Kőre kő**. Békéscsaba, 2001. A szerző magánkiadása

Kőre kő

*Kőre kő és napra nap
semminek adta magad
óra hó és holdra hold
nem vagy élő nem vagy holt
hétre hét és évre év
így rakódik jégre jég
földre föld és kőre kő –
minden elviselhető*

1987. Sepsiszentgyörgy.

Kicsoda vált meg...

*Balladává nehezült szép dalaim
ki vált meg titeket az enyészet hidegétől
ha átváltozom mert meghasad a forma
mely oly hosszasan fojtogatott sorsban
versben
sírásban*

*jaj ne nézzetek vissza csak szálljatok
naptól óvjatok gyönyörű szárnyatok
sötétség-anyátok fénybe megy
csak szálljatok szép gyermekek
balladává nehezült szép dalaim
jaj kicsoda vált meg titeket*

2000 július, Békéscsaba.

A költő elme

*Rámhull az úr,
mint vasárnapra
hosszú esőzés fáradt közönye.
Köröttem nincs csak megvakított
kutakodó vágy
és önnön éhes húsom öröme.
Énekelni ?
Kinek? Miért? Miről ?
A költő elme.
A dal marad.*

*Utóbb megméretnek a szavak
és könnyűnek találtak talán.
De a beljük zárt szívárvány,
ha lecsorog a közöny falán,
utószóként tündöklőre mázsolhat
minden megalkuvó unalmat.*

1991. Arad.

Szép Mária Terézia

Az álmok hazatérnek

*Az álmok egyszer megszülettek,
Majd hirtelen oly nagyra nőttek,
Hogy már nem fértek el a szülőhelyükön.
Kinőttek szülőházat, falut, várost, országot,
S ezt a kéklőn bolygó, otthonos világot,
Hogy valahonnan a végtelen térségeiről
Visszatérhessenek ifjúságunk térképeire valóságnak.
Így ért történelemmé
Felnőtté válásunk pillanata.
Építkezni kezdtünk,
Sorsokat faragtunk,
s amit megalkottunk,
mi vagyunk, mi magunk.
Amink van védjegyünk,
őrizd és add tovább,
- egy háza falát, óvodát, iskolát,
egy fantomegyetem egyetlen oldalát,
lakhatatlan katedrális is,
néha úttalan utakat, -
míg mögöttünk az élet
szép lassan elhalad.
Néha útjelző villogott ;
- megállj, ne tovább ! -
s ha már kő a várak,
emlékezz legalább,
mily könnyű volt repülni,*

*míg a lenge álom,
átröpített gond fölött
gyöngye lepkeszárnyon.*

*Mikor a szó úgy fénylett,
akár a Nap az égen,
s az árnyék is csak sóhaj volt
kifáradt, téli réten.
Mikor a csend még barát volt,
reményed üdén zöldellt,
s örömöd karjai remegőn
ölelték körbe a Földet.*

*Minden álom igazság,
"az álmok nem hazudnak,"
diák, tanár iskola,
a múltba visszahúznak.
Most itt vagyunk,
bár hiányosan, mégis együtt,
hajunk mandulatfavirág-zuhatag mifelettünk.
S egymást keresőn,
Bátortalan szavaink közt,
ha összeölelkeznek
a magányukba belefáradt, bolygó planéták,
csodálkozhat némán, köröttünk a világ,
mert a teremtés megélte
a legszebb mozdulatát.*

Rapszódia négy
évszakra

1. Kék rapszódia
Esik eső,
kék eső,
kék felettem
az ernyő,
szívritmusom
kéken ver,
kék keresztm
kék teher.
2. Fény rapszódia
Esik eső,
fény eső,
fény áztatta
az erdő,
a Tejúton
fény mező,
fényt szór ránk a
Teremtő.
3. Ősz rapszódia
Esik eső
avarból,
rád gondolk
tegnaptól,
emlékeim
csillagok,
magam is már
csillogok.
4. Rapszódia fehérben
Esik eső
jég eső,
felettem jég
- temető -
jégvirágból
lesz tudom,
koszorú a
síromon.

Módosított szereposztás

Eltűnődve nézem hóvirágok hónedven sarjadó érzéseit és a hagyományos mondásra gondolva sem látom a lényéből áradó, tavaszköszöntő hírnöki szerep teljesítését. Erdők halk moccanással, zizzenéssel készülődnek tavaszt fogadni, köszönteni, míg ő könnyecseppalakba hajló fejecskejével telet búcsúztat egyszerű, szerény, hófehér öltözékben. Telet búcsúztat ő, ki hótakaró alatt fogant, s avart kinövő élete szomorúságba hajló nosztalgia, a múlt havának örökös sóvárgása, mintegy igazolva, hogy van élet, rügyfakadás, álomszép élet a hótakaró alatt, s távolbacsorgó hófoszlányok nélkül ő nem tud, új, eljövendő időket hirdetni, dicsofítani. Nem tud, nem tehet másként, mint tél havához hófehér szírom-hűséggel tavaszba hervadni.

Felütötte kihívó fejecskejét az ibolya, mely kékebb akar lenni, mint a márciusi ég, s hogy még feltűnőbb legyen hírnöki szolgálata, szirmai között rikitósárga, bogárcsalogató, csodás illatú virággal hívalkodik. Örömlöbbanás az ő születése, rég várt, áhított kikeletbredés keltette ujjongás. Boldog mámorában kelyhecskéjét zéttárván hirdeti, hogy az avar alatt, bár még didergőn, de kipattannak a tavasz tarka viráglehetőségeinek burkai. Kis ibolya-közösségekben, szinte egymással versenyezve a tér más-más irányába fordítva kelyhecskéjüket, külön-külön suttogják, hogy ők, kik korán keltek hallották a fák között sóhajtott a tavasz. Hirdetik a megváltó ígét, üzenetüket átadva a száguldó szélnek, s az ölkéből a tavaszba roppenő bogarak zümmögő seregének...

Vida Gábor

Az aradi gőzfürdő

Sohasem jártam az aradi gőzfürdőben. Két vagy három évvel alább elmesélendő történet után, egy utcai téblábolás közben láttam meg a táblát, hogy hát ez az, ide kellett volna jönnöm akkor. Különben soha, semmilyen gőzfürdőben nem voltam, és mivel ma már a privát fürdőszoba a divat, azt hiszem, nem is fogok. Lehet, hogy már gőzfürdő sincs.

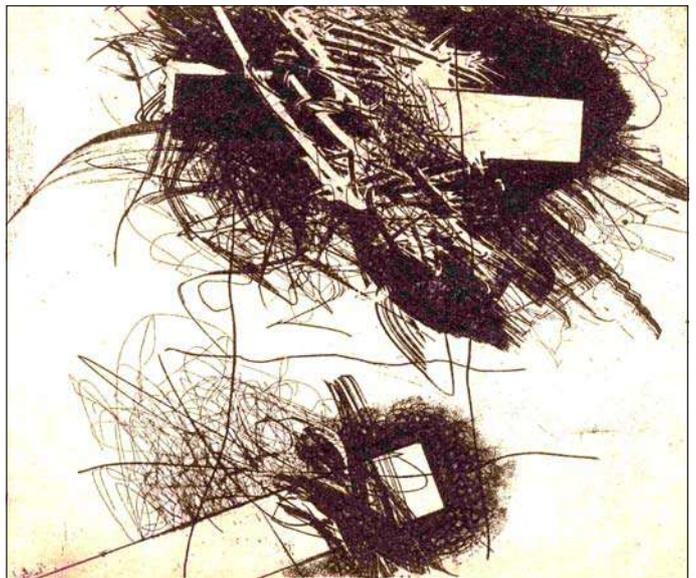
A nyolcvanas évek első felében Arad egyik hírhedt középiskolájába jártam, akkor sokak szerint az volt a leggyengébb, de biztos, hogy ott volt a legjobb tanári kar, bár ezt csak a beavatottak tudták. Minket éppen a kőolaj-kitermelés fortélyaira oktattak, és még sok egyéb érdekes dologra, meglehetősen kétes sikerrel. Állítom viszont, és tanúm is van rá, hogy olyan szép geológus tanárnőt ma már csak filmekben lehet látni, kár, hogy a moldvai dialektusát elég nehezen értettük...

Az iskolánál már csak a kollégium volt hírhedtebb, és rendszeren utálta is mindenki, aki akkor benne lakott. De hát ez törvényszerű, az egész országot utálta kb. 20 millió ember. Volt valami nagyon megalázó abban, ahogy reggel hétkor a kollégium előtt kettes sorokba rendezett a pedellus, és elmasíroztunk a pár száz méterre levő iskolába. Még a rendőrök is szánakozva néztek, pedig az ő szálmukra nem sokat adott senki. Ha délben késett az ember, nem kapott ebédet, hogy barátai is volnának a városban, esetleg könyvtárba, moziba is elmehetne, arról nem tudott senki. A kollégium valójában nem is volt olyan szörnyű. Kizárólag olyan dolgok történtek, amelyeket 40-50 összezárt kamasz egymással el tud művelni: a nagyobbak terrorizálják a kisebbeket, a kisebbek a még kisebbeket, azok a legkisebbet. Egzakt szabályok és a hierarchia szigorú betartása mellett. Sajnos a legkisebb én voltam. A pedellus meg hülye volt, de erről később...

Mivel a rendetlen, koszos, vidéki fiatalemberek tisztálkodása, fűröstése a kollégium személyzetét megoldhatatlan feladat elé állította, az volt a bevett szokás, hogy hetente egyszer kisebb csoportok ellátogathattak a közfürdőbe. Ez délutáni kimenőt jelentett, másfél-két órát lehetett csatangolni a városban, felügyelet nélkül, és ez maga volt a szabadság. Az ingyen fürdőjegyet eladtuk, komoly klientúra volt, került így némi zsebpénz is. Jól ismertük azokat a kocsmákat, ahol kiskorúaknak is adtak sört, bár ezt a törvény akkor is szigorúan tiltotta. Sosem a törvénnyel van baj, hanem azokkal, akik az előírt látszatot nem tudják fenntartani. Kevés olyan bentlakót ismertem, aki járt a közfürdőben. Ezt nagyjából mindenki tudta, csak a pedellus nem, bár ő is gyaníthatott valamit, mert visszaérkezéskor mindig szűrőpróbát tartott, ellenőrizte, hogy nedves-e a törülköző. Ő sem tudta, mi sem, hogy a gőzben adnak törülközőt, illetlenség, ha az ember a sajátját használja, mert ez a bizalmatlanság jele. Tehát a kocsmá vécéjében mindig meg kellett vizesíteni a törülközőt.

Azon a nevezetes délutánon öt óra tájban a gőzbe indultunk: én, a legkisebb, és a nagyobbak, vagy négyen. Hézig szólt a kimenő, de ha nyolcig visszaért az ember, kisebb ordítással, fenyegetőzéssel megúsztá, ha kilencre jött meg, az soron kívüli konyhaszolgálatot jelentett, de kilenc után csak a legnagyobbak mertek kint maradni, viszont tőlük a pedellus is tartott. A fürdőjegyten túladtunk, ittunk egy sört, adtam a fiúknak kölcsön egy kis pénzt, csak az első hetekben hittem, hogy nem veszik el erővel is, ha kell nekik. Azután ment mindenki, ahova akart. Nem emlékszem, hol jártam, de nagyon jól telt az idő, és kilenc után értem a kollégiumba. Pedellusunk tajtékzott. Rendszeren püfölte a többieket, ezektől nem félt. Úgy tűnt, rólam közben meg is feledkezett, de amikor felbukkantam, elsápadt. Különben cingár alkat volt – valaki fontos ember félresikerült gyereke –, neurotikus, és azt hiszem, az egész pedellusi karrierjét kudarcként élte meg. Nagyot ütni nem tudott, az áldozat csak megrázta magát, vigyorgott, és ment tovább. Számoltam is már, hány nap konyhaszolgálatra ítélt, ez hány matekóra. Áldás volt a konyhaszolgálat, utána csak jelentgette az ember, hogy múlt órán nem volt. Különben hiába is jártam én matekórára.

A kiosztott pofonok után a pedellus elbocsátott minket. Egy ideig még ordított, de azután elcsendesedett. Tudtuk, hogy hülye, nem is hibáztatta őt senki, csak azt átkoztuk, aki pedellusnak felvette. Már szinte aludtam, amikor hívatott. A függőfolyosó végén, a véce mellett volt egy kis szobája, néha ott is aludt, délelőttönként oda vitte fel a nőjét vagy menyasszonyát. Nagyon szép lány volt, és még a 120 kilós szakácsnő is csodálkozott, hogy ilyen hülye pasival jár. Amikor be

léptem a szobájába, valahonnan oldalról, a szekrény mellől nekem ugrott és gyomron vágott. Idejében megfeszítettem a hasizmomat, edzésben voltam, ha boksz-zsáknak használják az embert, attól még nem lesz jó bokszoló, de egy idő után már nem félt az ütésektől. Azt hitte, hogy rosszul kell majd lennem, gyorsan lenyomott egy székre, kivárt, arcomba világított az éjjeli lámpával, és előjött az aduval. Valaki arról tájékoztatta őt – kezdte –, hogy a fürdőben, miután fürdöttünk, valamelyikünk sört ivott a bárban vagy büfében. Addig nem tudtam, hogy van ott is kocsmá. Nekem azt kell szépen, őszintén elmondanom, hogy ki volt az, aki sört ivott közülünk. Ha szépen elmondom, semmi bántódásom nem esik. Senki nem ivott sört, válaszoltam. Meg akart ütni, de ezt nem vártam meg, a szekrényhez hátráltam és védekező állást vettem fel. Annak sem esik bántódása, aki ivott – folytatta –, csak ő tudni akarja, neki az ilyesmit tudnia kell. Jelenteni is kellene, de nem fogja. Ha viszont nem mondom el, akkor majd holnap az igazgató előtt... Mert ő tudja, hogy nem én voltam, de az igazgató nem tudja. Tehát ha elmondom, akkor nekem semmi bajom nem lesz. De írhat a szüleimnek is, ha úgy gondolom. Különben a többiek már elmondtak mindent. Ő csak azt akarja tudni, őszinte vagyok-e. Klasszikus rendőrfogás: bemárthatod a cimborádat annak reményében, hogy te megúszod, zérus-értékű játszma, vádalku stb. Csak-hogy én akkor nem olvastam még a vonatkozó szakirodalmat. Azt nem mondhattam, hogy nem is voltunk a gőzben. Magamra sem vállalhattam a dolgot, mert először is én nem ittam sört a gőzben, és ő is azt mondta, hogy nem én ittam sört a gőzben. Tudtam, hogy egyetlen rossz szó, és a nagyok laposra vernek. De attól, amivel fenyegetett, hogy igazgató meg szülők, attól jobban félttem, mint a nagyoktól. És nem tudom, miért. Az igazgató nagyon rendes ember volt, és a szüleimre sem lehetett panaszom. Tehát a legegyszerűbb vagy legolcsóbb megoldást választottam: Sanyi, Sanyi ivott sört.

Jól van, mondta a pedellus, és orrra vágott, nem erősen, csak úgy. Sanyi viszont nagyon orrra vert, öt perc alatt akkora lett az orrom, mint egy krumplics, de a borogatás segített, csak fájt még egy hét múlva is. Sanyival különben semmi bajom nem volt, még kedvelt is, én voltam az egyetlen, akin a két cselgáncsfogását be tudta mutatni. Ennyit tudott. És akkor valami rendkívüli dolog történt. Fuldokoltam a szorításban, Sanyi lihegett és káromkodott fölöttem, a többiek körülálltak, nézték, majd valaki azt mondta, hogy: elég. Sanyit leszédtek rólam, nem hiszem, hogy megfojtott volna, de nem is nagyon védekeztem. Nagyjából igaza volt. De olykor a tizenévesek igazságérzete sokkal pontosabb, mint bárki hinné, még az ilyen elátkozott helyen is. A tanácskozás elég sokáig tartott, sok dolgot kellett tisztázni. Az ítélet így hangzott: ha Sanyinak bántódása esik, kirúgják az iskolából vagy valami hasonló, akkor laposra verjük a pedellust, együtt, mind, én ütök elsőnek, mondta valaki, de mások szerint ez a Sanyi dolga; ha meg nem lesz semmi komoly, akkor bekenem a pedellus szobájának ajtaját azzal a bizonyos anyaggal, ami erre fölöttébb alkalmas. Különben is megérdemli. Meg így Sanyival is kvittek leszünk. Ez nagyon fontos.

Az úgynek – amint az várható is volt – semmilyen következménye nem lett. De vésszen közeledett a határidő, amikor bosszút kellett állnom a pedelluson. Nem volt kibúvó. Hajnalra időzítettem az akciót, hajnali ötre, amikor az első villamos eldübörög a szomszéd utcában,

és sem a szakácsnő, sem a pedellus nem érkezett még meg. Sikerült fel is ébrednem, és azonnal a vécébe indultam, hogy a szükséges anyagot beszerezsem, vagy magam állítsam elő, ha kell. A függőfolyosón kellett végigmennem, a pedellus szobája előtt,

gondoltam is, hogy megnézem jól. Óvatosan csoszogtam, és az ajtó előtt valami ismerős bűz csapta meg az orromat. A derengő fényben láttam, hogy valaki megelőzött. Be volt kenve a kilics alaposan, alul, felül, jutott a kulcslyukba is, és egy hatalmas Z betű barnállott a világos ajtón, mint a filmben: Zorro. Nagy kő esett le a szívemről. Először gondoltam arra, hogy mégiscsak van gondviselés, ha nem is keresztényien jár el mindig.

Még nem sikerült visszaaludnom, amikor vérfagyasztó női sikoly rázta meg az egész épületet, utána kiabálás, ordítozás hallatszott, és a 120 kilós szakácsnő alkatát meghazudtoló tempóban elindult fel a lépcsőn. Kisebbfajta földrengéshez volt ez hasonlatos, Richter skála szerint 1,5-ös – tanultam geológiát. Azután a szakácsnő teli torokból felnevetett, és vihogott, hörgött, csukladozott, ahogy csak a testes szakácsnők tudnak. Állt a pedellus nője vagy menyasszonya a függőfolyosón, egyik kezében a retiküllje, a másik meg olyan furcsa pózban, az ég felé emelve, mintegy segélykérően. Az arca kékes, lilás – nyilván a hajnali derengés miatt –, aztán elejti a retiküllt, és potyogni kezdenek a könnyei, zokog, visít és elrohan. Pedig olyan szép nő volt. A bentlakók egyenként jönnek ki a folyosóra, ingben, gatyában, kinek ahogy sikerül, mert ezt látni kell...

Az esetet nem követte sem nyomozás, sem megtorlás. A pedellus ugyanolyan hülye maradt, de a nőt nem láttuk többet. A szakácsnő azt mondta, jobb ez így mindenkinek. Néhány hónap múlva gőzfürdőjegyet már nem adtak, nem teltt rá. Az élet ment tovább a maga útján. Sokan vannak, akik máig azt hiszik, hogy én kentem be az ajtót. Akkor megtettem volna, egészen biztos. De jó, hogy nem én voltam. Különben ezt a történetet most nem írtam volna meg.

Mi lesz a vége, nem tudom

— interjú Keresztes Attila színész-rendezővel —

nézőter

Keresztes Attila 1973-ban született Sepsiszentgyörgyön. A kolozsvári színművészeti fakultás 1990 után beindult első évfolyamában végzett 1996-ban. Jelenleg a Kolozsvári Állami Magyar Színház társulatának tagja, egyetemi tanár. A közeljövőben a temesvári Csiky Gergely Színházban a Liliomfit rendezi majd.

Salat Lehel, Dimény Áron és Hatházi András — jelenet A Szabin nők elrablásából

— *Mindenkinek van egy története arról, miként lett színész: látott egy előadást, vagy egy színészt végigmenni az utcán és az annyira megfogta, hogy színművészetre felvételizett. A te esetében volt-e ilyen történet?*

— Sok emberrel előfordul, hogy gyerekkorában egy kicsit nagyobb szájú, vagy gyakrabban nevet mint a többi gyerek, s akkor azt mondják neki: vagy pap lesz, vagy színész. Valójában lelkipáztornak készültem. A Református Kollégiumban végeztem itt, Kolozsváron, jártam színházba, néztem az előadásokat. Akkor indult Kolozsváron a főiskola, felvételiztem és bejutottam.

— *Néhány évvel később színészből hirtelen játékmesterré vedlettél át, amikor az osztályodnak megrendezted a Képzelt beteget.*

— Mindenképpen Molière Képzelt betegétől indul a történet. Tompa Gábor igazgató úr megnézte osztályom, az akkori harmadév előadását és azt mondta: játszhatjuk a színházban. Röviddel azután lettem a Fátyol titkainak a játékmestere, ami szintén vígjáték. Aztán a diákjaimmal Három nővért... nem rendeztem, nem mertem én akkor még azt mondani, hogy rendezek egy előadást. De később, szép lassan, egyre nehezebb feleadatokkal küzdöttem meg.

— *A Rómeó és Júlia plakátján már rendezőként szerepelsz, de ebben a nem éppen vidám darabban is megpróbálsz kiaknázni mindent, ami komikus benne. Mintha vígjátékot akarnál rendezni belőle. De ez az előadás második felében már nem sikerül annyira.*

— Nem is lehet. Géher írja le, hogy a Rómeó és Júlia talán a legkiegensúlyozatlanabb darabja Shakespeare-nek, mert van egy első rész, ami felelőtlen: az ifjak viccelődnek, humorizálnak, ám a történet egyszer csak tragédiába vált át. Minden tragédiában van valami keserű neveltségesség, humor, és minden neveltségesség helyzetben ott az a mag, ami tragikus. Nem hiszek sűrű sötét tragédiákban és feltétel nélküli komédiákban, valahogy a kettő között próbálok egy utat találni.

— *Mit szölkáltak a színész kollégák, amikor rendezőként jelentél meg előttük?*

— Szerencsére nem úgy kezdtem a nagyszínházban rendezni mint egy színész, hanem azelőtt, a főiskolán már volt néhány előadás, amit láthattak és így feltétel nélküli bizalommal fordultak felém. Zökkenőmentesen mentek a próbák.

— *Most már nem csupán Kolozsváron rendezel, hiszen a közeljövőben Temesváron állítod színpadra a Liliomfit. Milyen lesz ez az előadás?*

— Volt egy minievád, ahol megnéztem három temesvári produkciót. Vannak fiatal színészek, nem túl sok. A szereposztással még nem vagyok készen, habár: egy jó szereposztás fél siker. Nem tudom, milyen lesz az előadás. Én ha előveszek egy szöveget, mindig azt nézem meg: vajon mit jelent ez egy mai szemmel nézve. Persze fontos az is, hogy miért írták... Állítólag konzervatív rendező vagyok, mert azt a formát próbálok követni amire egy darab írója kötelez. De ha a szöveget kiemeljük egy pillanatra ebből a megkötöttségből, akkor ez komikus, ez vélemény, így lesz mai az előadás.

— *Legutóbb egy zenés bohózatot rendeztél Kolozsváron, A szabin nők elrablását. Egy poénokra figyelő, inkább a jeleneteket kihangsúlyozó produkciót láttunk. Az előadás mintha az utóbbi egy év a kolozsvári magyar színház körüli botrányaira is reflektálna... Ennek hatására szokatlanul élő viszony jött létre a színpad és a közönség között.*

— Miközben különböző érdekek és szándékok miatt a médiában mindenki: hol észérvekkel, hol személyeskedő fröcsögéssel próbált bebizonyítani valamit a kolozsvári színházról, hogy jó, hogy rossz; nekem ezt úgy kellett végignézni, mint aki Kolozsváron csinálja a színházat. A legméltóbb, a legaláztosabb véleménynyilvánítás csak munka által lehetséges, egyfajta értéket felmutatva, vagy akár eldobva. Az előadás szilveszterre készült, ugyanis pont arról szólt a vita egy része, hogy mit játszik a kolozsvári színház. A kolozsvári színház újbóli megszeretésének az volt a feltétele, a közönség részéről, hogy a könnyű műfajhoz tartozó darabokat játsszuk. Akkor én előrántottam a Szabin nők elrablását, ami a színházról szól, ugyanúgy mint a Liliomfi.

— *Közönséghez való viszonyodat mennyire határozza meg, hogy színész is vagy? Rendezőként, hogy érzed: mennyire érti a közönség az előadásban fellelhető, a jelen pillanatra utaló poénokat?*

— Nagyrészt szeretik, azt is szeretik, ha rúgják őket, ezt a fajta tükörtartást. De van olyan közönség, amely nem értékeli különösebben az előadásban felsorakoztatott helyzetek poénok csak egy bizonyos kategóriáját. Akik igazán értik, amit én csinálok, azok a fiatalabb generációk, akik közelebb állnak hozzám. Ha egy nagy átlagot veszünk úgy érzem, szereti a közönség, amit csinálok.

— *Voltál színész játékmester, rendező, merre lépsz tovább, vagy megmaradsz a három között valahol?*

Kali Andrea, Salat Lehel, Varga Csilla, Fodors Edina és Bogdán Zsolt — „családi veszekedés” közben

— Dolgozom. Amit rámszabnak, amit elbírok: azt megcsinálom. Hogy mi lesz ennek a vége, nem tudom. Jobban szeretem a rendezést, mint a színészkedést; átfogóbb, inkább az enyém, jobban lehet rá vigyázni. Nem mintha a színészkedés nem nyújtana elégtételt, de azt hiszem a rendezés jobban fekszik nekem.

KARÁCSONYI ZSOLT

Színjáték a színművészetről

Temesváron ősbemutatóval lépett közönség elé a Krecsányi Ignác Alternatív Műhely

Két évvel ezelőtt sajtóértekezleten jelentették be, hogy a temesvári Csiky Gergely Állami Színház keretében alternatív műhely alakult, amely a hajdani kiváló temesvári színházigazgató, Krecsányi Ignác (1844—1923) nevét vette fel. A művészi igényesség, az értékes és változatos műsorrend mellett Krecsányi Ignác azzal alapozta meg országos hírnevét, hogy remek érzékkel fedezte fel és indította el a pályán mindenkor a fiatal tehetségeket. Temesváron újabban ismét fölfedezték legendás alakját, ébresztgetik emlékét és ápolni próbálják örökségét. Jecza Péter szobrászművésszel a színház vezetősége elkészíttette Krecsányi Ignác mellszobrát. A patinázott gipszvázlatot az alternatív műhely bemutatkozása alkalmából az intézmény belső folyosóján helyezték el, a bronzba öntött variánst pedig a Bega-parti város köztereinek valamelyikén kívánják felállítani. A névválasztással mindenképpen a hagyományok iránti elkötelezettségét jelezte az új alkotóműhely, amely ugyanakkor a megszokottól, bevettől, a tradicionálistól elütő játékrénd és előadói stílus felkarolását, érvényesítését tűzte zászlajára. Függetlenül maradt, hogy a Mátray László vezette műhely igazából mihez képest jelent és kínál majd alternatívát: a klasszikus színjátszáshoz, a megcsontosodott gyakorlathoz, a dobozszínpad kliséihez vagy pedig a Temesváron az utóbbi években meghonosodott színházcsinálási uzushoz, a sorozatos kísérletezésekhez, a kevés szereplős stúdielőadásokhoz? A Bega-parti város színtársulatának műsorrendjén túlsúlyba kerültek ugyanis a kamaraelőadások, a nagyképű kitalációk, a kizárólag csak a „vajtűfülkéknek” szánt zagyva csinálmányok...Felüldülést, váltást, alternatívát kínálhat és képviselhet végsősoron bármely kimunkált, gördülőkevény, „szabályos” nagyszínpadi produkció is, amelyeknek száma vésszesen meggyűrült az elmúlt években a Belső szívében.

Sokáig várattott magára a Krecsányi Ignác Alternatív Műhely bemutatkozása, hivatalos zászlóbotantása. A 2001—2002-es évad második felében végre nyilvánosság elé lépett a Mátray László vezette „színházi alvállalkozás” ősbemutatóként keltve életre a színházi rendezőként, művészeti vezetőként és színházigazgatóként ismert magyarországi szerző, Kiss Csaba *Esti próba* című kétszemélyes darabját, tárgyát a színház világából merítő fordulatok drámai dialógusát. Bennünk motoszkáló kérdések egy részére már az összhatásban ravatalozói hangulatot árasztó Stúdió Terembe helyet foglalva választ kaptunk: Mátray László újabban gyarapította a túlbujánzó stúdióelőadások sorát. Továbbszűkítette az amúgyis erősen kicsike néző- és játékréndet. A közönséget a világosító- és hangosító fülkéket tartó vasgerendák alá és közé zsúfolta s a

Stúdió Terem picurka öltözőjét léptette elő a drámai történet helyszínévé. Nem hagyatkozott a sok ezer éves konvencióra. Áttetsző anyagból ugyan a nézők és a színészek közé fölállította a negyedik falat. Mondanunk sem kell, hogy a látást zavaró vasoszlopok meg a

szürke műanyagfaló eléggé próbára tette a közönség szemét és türelmét. A részletek, a színészek mimikája s finomabb gesztusai nem érvényesültek, sorra elikkadtak, fennakadtak a homályos szítán. Még az adott olvasatban is hatásosabb, meggyőzőbb és élvezhetőbb lett volna a „testközelí”, a nézhető és látható játék.

A színjátszásról, festett deszkák világáról, a szerepformálás bonyolult folyamatáról szóló darab a színpad törvényeit és követelményeit jól ismerő szerző műve. Az alaphelyzet igazán nagyszerű. Fellini híres filmje, a *La Strada* színpadi változatának vihar-jelenetét kezdi próbálni egy idős színész meg egy fiatal színésznővel. A több szálból szövődő cselekmény, a nyelvi trágárságokkal dúsan fűszerezett szöveg azt szemlélteti és sugallja, hogy Thália művészetének papjai és papnői is esendő, gyarló emberek. A megformált figurákba beleszövik magánéletük tapasztalatait, érzeit is. Magatartásukban, viselkedésükben gyakorta összemosisódnak a civil és a művészi lét határai. Nem iktathatók ki a nemi és a generációs ellentétek, illetve vonzalmak sem. Nagyon sokféleképpen közelíthető meg és interpretálható minden egyes drámai jelenet. Kiss Csaba színművének férfiszínészet, a megvénült, megkopott, pályája lehajló ágában vergődő, cinikussá és közönséggé keseredett Doráti Györgyöt Mátray László kelti életre, aki egyúttal az előadás rendezését, színpadképét és jelmezeit is jegyzi. Ebből kifolyólag bizonyos mértékig egyéni produkciónak számít a csak ritkán felizzó előadás. Habár a szerep nem igazán alakára és habitusára szabott, a színész Mátray Lászlónak sikerült néhány veretesebb, kimunkáltabb jelenettel is kirukkolnia. Nem tudta ellenben maradéktalanul kiaknázni és érvényre juttatni a hálás szerep összetettségét és sokszínűségét. Rendezőként lényegesen többet is előbányászhatott és felszínre hozhatott volna színész-önmagából. Jó néhány helyzet tompa, erőtlén, szürke és elmosódott maradt. Helyenként elnyújtottnak, ritmus-talannak és bizony unalmasnak hat az előadás. Fiatal, pályakezdő színésznőt alakítva felváltva Bedő Andrea és Tar Mónika sűrű a főiskolás Konkoly Zsuzsa jelmezében Mátray László körül. Példás igyekezettel és ügybuzgalommal próbálnak megfelelni feladatuknak. Mindkettőjük teljesítményében akad is két-három hitelesebb, mélyebben vibráló pillanat. Máskor meg kedves, tetszetős jelenségekként egyszerűen csak ott vannak, zavartan járnak-kelnek az öltözői tükrök előtt. Rendezőként és partnereként Mátray László mindenképpen hatványozottabb művészi segítséget nyújthatott volna ifjú, még rutintalan pályatársnőinek.

A Krecsányi Ignác Alternatív Műhely bemutatóját félsikerként könyvelhetjük el csupán. Várjuk az újabb premiert!

Bedő Andrea és Mátray László

Mátray László és Tar Mónika

Mint minden érdekes történet valahol keleten kezdődik. Az elfelejtett tájak földjén, ahol szakállas pátriárkák vándoroltak az Úr parancsára, vagy éppen szakadt ruhás szerzetesek keresnek utat az új hitnek szintén a Lélektől indítva. Ennek a távoli, világnak a hangulata érdekes módon itt nyugaton is megjelenik. Csupán figyelni kell rá. Keresni, megragadni, aztán el nem engedni.

Délután volt. Talán fél öt körül. A havas járdán bandukoltam, mögöttem apám lépdelt masszív léptekkel, mint majdan Jákób. Hittanórára igyekeztünk. Szombat délután volt, s a templom még messze. Már sötétedett. A híd amelyen át kellett mennünk, ami elválasztotta a külvárost a belvárostól jeges csúszdának tűnt a lemenő nap fényében. Minden annyira lehangoló volt. A tél, a hideg, a szürkület, az est, mintha sohasem akarna már kihajnalodni.

A hittanóras gyerekek csevegtek. Mesélték, milyen volt ma a foci a havas iskolaudvaron, vagy éppen mit barkácsoltak kézimunkaórán. Senki sem bámulta az imaterem hatalmas festményeit. Az már a múlté. Rég elfelejtett öregemberek voltak, öreg cserépedények, melyben hajdanán az Úr lelke oly szívesen megpihent. Ezek az ősz hajú emberek építettek oltárokat, templomokat, szórták az igét, embereken segítettek, aztán helyüket újak foglalták el. Mindig újak és egyre újabbak. Alakjuk megbabonázott. Masszív széken ült némelyik, határozott, arckifejezéssel, csontos keze úgy szorította a Bibliát, mint annak idején Mózes a kőtáblákat. Hosszú palástjuk furcsán redőzött, mint a lecsendesítésre váró tenger. Nagy emberek lehettek, gondoltam amikor felnéztem ezekre a nálamnál sokkal magasabb festményekre. Aztán volt ott még egy térkép is, ami ismerős volt az iskolából. Fölötte egy másik festmény, de inkább rajz, vagy talán könyvomat. Furcsa embert ábrázolt. Egyszer azon neveltünk, hogy az egyik hittanóras azt mondta rá, hogy milyen mulya képe van és milyen vicces micisapkája. Valóban érdekes Luther kép volt. Sápadt, fáradt arcot ábrázolt. Tekintete valahova a messzeségbe meredt és nagyon sokáig kutatta a letűnt időket, ősi helyeket s amit látott, megrendült tőle a föld is. Valóban vicces sapkája volt. Talán ez az ami úgy fogva tartott és arra indított, hogy megkérdezzem: ki az az ember? Velem szemben egy szép Jézus portré függött, ami oltárkép is lehetett a jobbival intő mozdulatot végző Jézust ábrázolt. Csodálatos volt ez a kép. Mindig azt hittem, hogy fénykép, bár nem jutott eszembe soha, hogy hogyan fényképezték le. A lényeg az, hogy nagyon hiteles volt. Fiatal arc és színes selyem leplekbe becsavart test. El nem tudtam képzelni hogyan lehet ilyen ruhában mozogni. Nem tudtam eldönteni pontosan, hogy ez most Jézus, vagy Isten. Akkor még minden nagyon összefüggött. Rajongtam ezért a képért. Olyan szelíden intett, fenyegetett, hogy semmi esetre sem lehetett egyenrangúnak tekinteni a tanítónéni agresszív fenyegetésével, vagy a szülői fenyítéssel. Sokat elbambultam ezen a képen. Rajta felejtettem tekintetemet, olykor véletlenül, máskor viszont szándékosan. A háttérben a tiszteletes magyarázta József történetét, vagy valami egyéb történetet, amit már ismertem.

Ebből az édesded ábrándozásból ébresztett fel a tiszteletes jelenléte. A zsi bongás alábbhagyott, de nem sünt meg. Egyenletes léptekkel közeledett a harmóniumhoz, majd leült. Én semmit sem láttam belőle, csak néha a fejét amikor lecsukta a kottatartót. Elővettük a fekete

Horváth Csaba

Fények

vászonkötéses énekeskönyvet, amin ezüst Luther rózsza volt és belekezdünk egy hitélesztő énekbe, rendszerint a Pásztorunk a Jézus-ba, amit már kívülről tudunk. Ének közben körmömmel keresztet karcoltam a könyv hátlapjára. Olyan volt mint egy palatábla. Jól lehetett rá karcolni, közben szólt a harmónium, ami elbűvölő, felemelő bűgös árasztott. Nem tudtam elképzelni hogyan jönnek ki a hangok ebből a furcsa szekrényből. A tiszteletesnek szokatlanul hosszú ujjai voltak. Tetszett nekem milyen hosszú, vékony ujjak, milyen szimmetrikus tenyere van és milyen szépen muzsikál. Azután összekulcsolta ezeket a szokatlanul hosszú ujjakat, ahogy a papok szokták és imádkozott. Ilyenkor vártam, hogy az a fénykép a Jézusról vagy Istenről leengedi feltartott figyelmeztető kezét és vállon veregeti a tiszteletest, hogy minden rendben van. De nem történt semmi. Nem estem kétségbe, gondoltam csupán idő kérdése, előbb-utóbb csak elfárad az Úristen keze, ha sokáig úgy tartja, aztán leengedi. Akkor még úgy hittem az Úr keze is elfáradhat.

Megkezdődött a hittanóra fénypontja, amikor a történet következett. Izgatottan készültem az ilyen történetek hallgatására, mert lebilincsel. Mindig történik benne valami nagy dolog, akár özönvíz, tüzeső, népvándorlás, esetleg megjelenik egy erős ember, aki nagyon sok másikat megöl mindössze egy számár állkapcsával. Ezúttal azonban egy furcsa öregemberről szólt a történet. Ábrahámról. Furcsán ejtette ki a tiszteletes ezt a nevet. P már javában beszélt én még mindig a nevet forgattam a számban, mint egy cukorkát. Megpróbáltam ugyanazzal az arckifejezéssel kiejteni, mint amivel a tiszteletes.

Egy nagyszakállú ősz öreg embernek képzeltem el, talán valami olyasfélének, mint ott az egyik festményen láttam. Csontos kezű, ráncos arcú, lángoló tekintetű embernek. Közben már úton is volt ez az ember, akinek a nevét olyan sokáig ismételttem. Útban volt egy hegyre egy másik furcsa nevű ember társaságában: Izsákkal. Furcsa volt nekem, hogy ez az ember, aki Isten hű szolgája volt, most miért kell feláldozza a fiát neki, hiszen azon a fényképszerű képen egyáltalán nem tűnt olyanak, mint aki embervérre szomjazik. Szelíd pónibarna szeme, níluskék és rubinvörös leplei földöntúli szelídséget sugároztak, mintha csak ezt sugallták volna: ne félj fiam, nem tudsz semmi olyan bűnt elkövetni, amit én ne tudnék megbocsátani. Igen. A mindent megbocsátó jóságos Isten képe sokáig függött emlékezetemben, s nagyon sokszor visszatértem hozzá, képzeletben, imádságban, gondolatban.

A történet tovább gördült, s mire én visszakapcsoltam mint egy hűtőszekrény hőkapcsolója, már ott tartottunk, hogy az angyal megjelent és Ábrahám fülébe ordította, hogy nem kell feláldoznia fiát. Valóban, most ordításnak tűnt nekem is a tiszteletes hangja, holott az elbeszélés folyamán soha egy hanggal nem emelte meg a hangszínét.

Nocsak, töprengtem. Milyen kiszámíthatatlan az Isten. Egyszer azt akarja, hogy feláldozzák a gyereket, később pedig meggondolja magát. Meggondolja magát és küld egy angyalt. Végül is csak nem maradt el az áldozat, mert egy kecskét mégis csak feláldoztak. De az mégsem olyan mintha egy embert áldozott volna fel. Némileg csalódott voltam. Semmi nagy dolog nem történt ebben a történetben. Nem vonult fel valami páncélos óriás, mint Góliát, nem sepert egyiptomi csapás a történetben, csupán egy angyal közölte a jó hírt. Talán akkor még Isten számomra látványos dolgokat cselekvő Isten volt. De ez a történet változást idézett elő. Történetesen azt, hogy a lélek a csodák igazi nagy színtere.

A tiszteletes ismét lehajolt a frigláda-szerű harmónium mögé és felhangzott a Fel barátim drága Jézus csengő gyermekhangon. A záró imádságkor ismét egymásba fonta hosszú zongorabillentűkre emlékeztető ujjait s lázatos hangon imádkozott, mintha búcsúzkodna az Istentől. Addigra már a parfümözött anyukák is megjöttek s a cigarettaszagú apukák a folyton mosolygó csillogó szemű nagymamák, hogy csemetéjüket hazavigyék.

Útközben vett apám egy zacskó aszalt szilvát s a nátriumgőz lámpák betlehemi fényében megindultunk haza. Otthon sötétség fogadott, mert áramszünet volt. Nagymamám konyhájában derengett valami világosság. Az asztalon állt egy petróleum lámpa, ami füstölve pislogott, mint kialudni készülő áldozati tűz. Felkucorodtam az ágyra s bámultam a tüzet. Szerettem így áramszünetkor felülni az ágyra s hallgatni a két öreget hogyan beszélgetnek, morgolódnak, zsörtölődnek, hogy mikor jön meg a villany. Leültek vacsorázni s a gőzölgő tejbegríz fényben úgy néztek ki, mint az emmausi tanítványok. Az aszalt szilvára nem csúszott a tejbegríz, így nem ettem, csak néztem őket. Ábrahám és Sára, gondoltam. A tiszteletes furcsa arckifejezése, ahogy azt a br-t ejtette ki, jutott eszembe. Minden megy tovább. Isten gondoskodik a folyamatoságról.

Nagyapám leült az ágyra. Együtt vártuk a villanyt. Megkérdeztem: miért van sötét? Nem válaszolt. Megvonta a vállát, mint annak idején Ábrahám, amikor megkérdezte, hogy mit fognak feláldozni. A sötét azért volt, most már tudom, mert olyankor történnek a csodák. Olyankor vesszük észre a csodákat, mint azt is, hogy angyal szállt el felettünk s a konyha fénybe borult. A villany mindenkit felvidített, van fény, lehet látni, lehet tévét nézni. A sötétben legfeljebb Isten válik láthatóvá.

Aznap este lefekvéskor még eszembe jutott a hittanóra. Az ágyam melletti falvédőn is ez a jelenet volt látható. Ábrahám kész feláldozni fiát. Eddig sohasem értettem, eddig sohasem gondolkodtam el ezen a képen. Az angyal könnyed balettlépésre emlékeztető mozdulatára, ahogy megérinti a kést markoló marcona öreget...

Azóta sok idő eltelt s ennek a távoli keletnek a hangulata itt maradt velem. Azon az estén engem is megragadott az Úr angyala és sohasem távozott el tőlem. Nem tudom ki kit ragadott meg azon az estén az angyal engem, vagy én őtet, de valahányszor eloltom a villanyt, vagy lehunyom a szemem ott látom az öreget felfelé az úton, egyenletes lépéssel, gondterhelt tekintettel s ismerős módon megvonja a vállát.

Papp Attila Zsolt

Az a másik asszony

*Azt a másik nőt meg sohase értem,
aki otthagyt majdan egy utcasarkon,
ki elmegy és még azt se mondja: „pardon,
pardon, szívem, hogy életedbe léptem“;
én nem ismertem soha azt az asszonyt,
ki aprópénzre váltja minden álmom
– mert visszajön a vékony szemhatáron,
mi vágyat, álmot, szerelmet is megront.
Ha nem ölel és nem csókolja számat
és nem mer sétálni egy pengeélen
– e főbenjáró bűnre nincs bocsánat.
Ha nem marad meg líráim szűk terében:
ki életembe gázolt dupla talppal,
pillangó lesz csupán, egy árva angyal.*

Változat Odüsszeuszra

*Pénélopé, a napok vánszorognak.
Iszapha markolnak lenn a horgonyok;
elhagytak rég a nimfák és a holtak,
s most egész Ithaka köröttem forog.
Fordult a kép. És nincs hatalmam mától
e torz tükröt hogy darabokra törjem.
Én itt rekedtem; te vagy most a vándor
– a tér és idő csúfot űz belőlem.
Hát maradok így végleg, moccanatlan.
Fölöttem keringsz, akár a csillagok.
Száz éve, mintha.*

*Rongyos az ing rajtam,
hideg a párna s a gyomrom is korog.*

Eldöntöttem magamban (és már nagyon régen), hogy csak a saját valóságomról írok.

(Witold Gombrowicz: Napló)

És már valóban nagyon régen. Ezek az írások, alig valamivel túl azon, hogy *Hétfő* Én. *Kedd* Én. *Szerda* Én. *Csütörtök* Én, arról a bizonyos boldogtalan, reménytelen és nyomorult valamiről szólnak, amit kommunizmusnak nevezünk el. A szovjetónióról. Mondhatnám, ha volna kedvem, hogy *saját valóság*, csak nincs kedvem. Úgy mondom, hogy nincs hozzá az égvilágon semmi kedvem. Mindjárt mesélek róla, hogy miért, előbb még annyit, hogy, maradjunk Gombrowicz szavainál, nem vagyok kommunizmusügyi szakember.

Csak úgy írok róla.

Komcsizok.

Fölnyomom az agyam rajtuk. Már mint a komcsikon. Nem annyira úri passzióból, és nem oly nagyon, inkább amúgy hervatagon, tehát hogy kicsit szétnézek, körülnézek magamban, olyankor minimum lehervadok, és úgy. Csupa rom. LeROM. Rombolás. „*A marxizmus likvidál (ahogy mondjuk, egy város leROMbolása likvidálja a házastársi konfliktusokat, a bútor gondokat stb.)*”, idézi Gombrowicz naplójában Czeslaw Milosz hozzá írt levelét.

De aztán meg nincs is olyan, hogy komcsik, hát akkor mit idegeskedek. Vagyis vannak komcsik, egy konkrét kommunista családot ismerek is, minimum két létező kommunistát, apa és fia, ők példának okáért légynek sem ártanak, végtelen barátságosak, bár amikor egyszer nálunk, a lakásukban, egybéként végtelen barátságosan (továbbiakban v. b.) mégis komcsizunk, ennek idestova tizenöt éve már, akkor közülük az egyik, méghozzá a fiú, v. b. azt mondta, most nem szó szerint idézem, de a lövészárkok tuti benne volt, hogy ha lenne, úgy mond, valami *probléma*, akkor mi ketten a lövészárkok két oldalára kerülünk. Már mint ő meg én. Nem viccből, hanem látszott, hogy komolyan gondolja, és én ehhez, azon kívül, hogy *hú, baszd meg*, és hogy *noha dacára egység kiváló katonája minősítésem-*

nek, speciel löni semmiképp sem lövök, túl sokmindent nem tudtam hozzáfűzni.

Most se tudok.

Maximum írok egy-két kommentárt, de azokat is inkább csak úgy általában az életről. Mint nem. Mint a kommunizmusról.

Persze kinek mi az élet. Úgy értem, hogy milyen ügyekből áll össze az életem, hogy áll-e kommunizmusból is, mekkora ügyet csinállok az ügyeimből, és miért csinállok pont akkorát. Miért nem. Miért nem valami egészen más. Valóban *nagyon rég eldöntöttem magamban*, hogy csakis ilyesmivel foglalkozom, a *saját valóságomról írok*, tehát *külön* semmiről. A kommunizmusról sem. Külön nem foglalkozom vele. Vagy jó, „*foglalkozom ugyan vele, de inkább csak kényszerből: alapjában véve pedig mindenekelőtt gyerekes vagyok.*” (Gombrowicz) *Rom* című kommunizmusügyi (nem szak)könyvem ilyen gyerekesen. Én-könyv. Az É, é, é, (é), n változatai.

Az apám meghalt 1980-ban. Ez tényleg fordulópont a saját, mondjuk így, szovjetónió-történetemben. Nyáron Rómában voltam Zsvel, a Piazza Navonán bámultuk az olaszokat, ahogy nagy lelkesen demonstrálnak a lengyelek mellett. Jól van, de hát ezek a derék digók, ezek vajon mit értenek abból az egészből? Abból, ami ott van. Nálunk. És én mit értek, és miből? 1968-ban szerencsére egyéb dolgaim akadtak egy, ha jól emlékszem, G. nevű lánnyal, ahhoz, hogy felfogjak bármit is. Nem is próbáltam megérteni. A megértetlent. Hogy Párizsban miért akarják annyira a Mao elvtársat, és Prágában miért csodálkoznak a szovjet intervención. Azt, hogy hogyan lehet úgy mondni csalódnai a kommunizmusban. Persze a mi családunkat kitelepítették, így könnyű, oké, volt némi fölvétettség csalódás ellen: de hogyan lehet *bármiben* csalódnai?

Valami ideológiában.

Hogy volna ideális eszme, és az mintha direkt azért volna, hogy majd praktikusan csa-

Kukorelly Endre

Rom

A szovjetúnió történetéhez

lódni lehessen benne. Kinek kell az, miért kellene ilyen radikálisan bekebelezni és megemészteni a világot, csak azért, hogy aztán jöjjön a boldog kiábrándulás a szép kerek megértés-történetből? Meghalt az apám, és én tulajdonképpen nem beszéltem meg vele a dolgokat. Semmit. Nem volt időnk rá, vagy miért.

Vagy túl sok időnk volt.

Legalább a nőket beszéltük volna meg rendesen. Az anyukám jól van, tulajdonképpen remekül, süt nekem néha almás pité, közben nézi a tévében a politikát, és szídjá a komcsikat. Szerintem olyanok nincsenek, szerinte pedig dehogynem, ez pont két súlyos igazság. Iksz éve, tíz-tizenkét éve ebben az országban politikai értelemben szabadság van. Ez annyit tesz, hogy ha van szabadság, ha *na végre!* megvan, akkor *az semmi*, elfoszlik, mint a kőd, és csak ha nincs, olyankor áll össze. Akkor *ilyen* jégkeményre összeáll, és mindig beleütközöl, nem tudsz úgy mozdulni, hogy ne. Ha nem mozdulsz, akkor nem. A szabadság fantom. Van és nincs. Nekem speciel túlzottan is van, én már, ahogy Ottlik mondja, örökké szabadságon leszek. Ehhez például igazán nincs kedvem, de mit csináljak. Nagyjából ez a a szovjetónió, ez az örökös szabadság-feeling. Érzed, mint a már majdnem szomjan veszett a víz ízét. Egész hátralevő életedben.

Függetlenül bármitől.

Független attól a csekélységtől, hogy itt vannak-e az oroszok, vagy rég elhúztak már a francba. Az apám nem tudta kivárni, hogy eltűnjenek innen: valahogy már mindig is tudta (hogy nem ezen múlik?, vagy mit?), ezért nem is foglalkozott az egésszel. Kirakta a pasziánszot, és ha nem jött ki, akkor kirakta még egyszer, ha meg kijött, akkor jó. Mert kijött. Amikor hidegre fordult, közelgett a tél, belekezdett a Háború és békébe. Hervad már ligetünk. Szétbaszták az életét az úgynevezett komcsik. Lehet így mondani, tudom, ott voltam, láttam rajta. Háború és béke. Na és,

akkor mi van. Akkor az van, hogy befejezi, és nekifog a Tom Jones-nek. Vagy a Gróf Monte Christo. Nem nagy ügy. Aztán megint Háború és béke, nyáron pedig fölása az eperültetvényt a kiskertünkben, vagy kifeküdt a nyugágyba, a karját a feje mögé tette, és azt mondta, hogy ez. Jó.

Ez.

Jó.

Mindig ugyanúgy. Csak úgy, magának, maga elé. Hallom a hangját. Épp húsz éve. Huszonegy, huszonöt, negyvenöt. Nem is mozdul meg. A karjára száll egy szúnyog, nem söpri le. 1956-ban nem mentek el, ezt néha értem, néha nem, attól függ, milyen lemezt teszek föl. Melyik oldal megy. 1956 fordulat. Vagy megváltoztatod életedet, vagy meghalsz. Az apám itthon maradt, ő így változtatta meg az életét. Meg az enyimet is. Úgy változtatta meg az életet, hogy lemondott róla. Kis túlzással, mert a (z úgynevezett) szabadságról mondott le. Úristen, tizenöt éve visszatérő álmodom, S-sel, egy hamburgi lánnyal vitakozunk azon, hogy eigentlich mi a lófasz az a szabadság, és nekem nem jut eszembe semmi arról, hogy micsoda. Nem jutnak eszembe a szavak.

Tényleg, mi?

Beszerzel egy géppisztolyt, elbarikádozol magad a Corvin mozinál, és nem jössz ki onnan, amíg el nem mennek, vagy meghalsz? Vagy elmész ebből az országból? Elzavarod őket vagy eltűnsz innen vagy meghalsz, ez mind? Nagyjából úgy csinálta az apukám is, mint itt, mifelénk, egy-két-száz ezer embert kivéve mindenki. Ez is fordulat, nem? Ő így oldja meg. Nincs megoldás. Aztán meghal, ezt aztán igazán pont úgy csinálja, mint bárki más. Addig meg még kiül kicsit a kertbe. Fekszik a nyugágyon, a nap felé fordítja az arcát, és becsukja a szemét. Tényleg jó, próbáljátok ki.

Nagyon komoly. Hallod a fűszálak közt mozgó levegőt. Nemigen van mit megbeszélni. Madár, darázs, kutya, nincs semmi felhő, meg még az, hogy egy kevés füstszagot sodor errefelé a szél.

Mindenekelőtt gyerekes.

Vajon ti is mindenekelőtt gyerekesek vagytok?

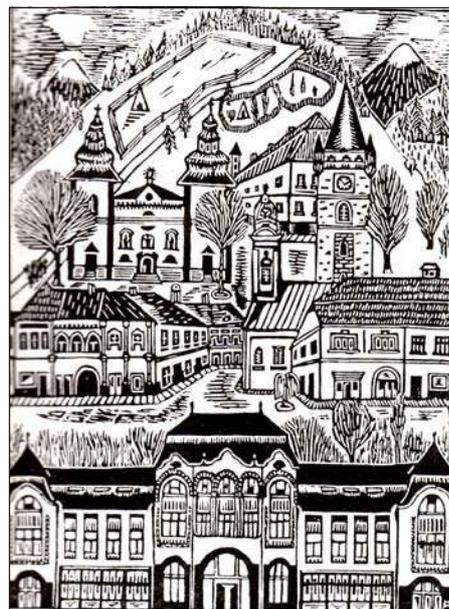
(2001. május 24-27.)

Miríslai Miklós

Kőkövön (4.)

Ki tudja, a népemlékezet mely befalazott cellájából csendülhetne föl e mámorító név: Asszonypataka! – Zazar, a kiontott vér pataka, noha a város idegenül felel szómra, kedveskedni jöttem, nem fogcsikorgatni, pedig erre régen fejreállt a törvény, a sokak képére vert aranyak elgurultak, az éles pengék mind elrohadtak, telérhegyek fekélyes gyomrában ma is összébhúzódnak a mindennyelvű szegények az ezerágú korbács nyelve alatt, csak én, a vendég, az idegen sóhajtok: hej, ha egyszer együtt láthatnánk üveg alatt, mondjuk a Múzeum-körúton sétálgatva, az itt ezer éven át felszínre hozott, s méltatlanul eltékozolt kincseket, hogy lám, mire nem tudtak őseink eréllyel vigyázni a sosemvolt, eltűnt paradicsomban – Jobb a mindent belepő epe helyett ezerjófű keserűségét ízlelni meg, mely ott bólogat az augusztusi réten, fintorogni, hahotában hasat fogni a fenyvesek fölséges pörölésében, hegyi patakok csacska gurgulájában, hová raktározzam az itt-ott lapuló barátaim lassan fákuló arcát, a park fölszáradó szivárvány-gallérját, s hol egykor festők rajongtak minden fölbukkanó, mocorgó vakondtúrásért, nyoma nincs a teremtő meghittségnek, búskomor tömeg árad mindenünnen, fojtogató ipari köd terjeszkedik... Fagyos szállodaszobában érnek a csillagok, vacogva közelít valami álomféle, csak gubbasztok, s rügyeket csipegetek, a tehetlenség meddő duzzanatait, s látom az éjszakai örhegyek minden villogó lármafáját,

míg riogatnak óriás vaskereplőkkel, a tollamat harsonák borzolják dühöngő, elborult ritmusban, mintha a halál madara volnék, s ha elpusztítanak, nem találnék rájuk, pedig csak magyarul gondolkodom – Mikor jön a megismerő ébredés, az egymást elviselni képes bölcsesség, lám, a nagy történelmi szél előbb hozott közénk vizesárkot, szögesdrótot, aztán reánk rontotta a tetőt, s most kisöpörni készül mindönket, van, ki az első fuvallatra fölrebben, van, ki arccal a földnek, lapulni próbál, hogy tán egyszer minden vihar elül, megbékélve ott, hol ma gyűlölni tanul ártatlan kiseded, kamasz, felnőtt, aggastyán, megüünk? maradunk? nekünk már egyformán erkölcsös, Istent bíró a cselekedetünk, mint gyógyíthatatlan betegnek, ha felismerhette az alatomos jelzést, s tudja, hamarost haszontalan féreggé lesz...

Nagybánya

Hadd tétélezsem fel, Balassi hajdan azért dalolta olyan lelkesen és lelkesítőn a végvári vitézek életét, mert a központról másként gondolkodott, mint sok más kortársa. A végeken szép az élet, ezt dalolta, mert ott a vitézkedés a természet ölen

zajlik, de lehet úgy is érteni, hogy a végváriakból a természet öle farag vitézeket. Ott lehet igazán művészetet csinálni a hadakozásból. Arte et marte. Ahol a központ nem ellenőriz, nem cenzúrázik, nem kotnyeleskedik. Ahol a központ nem tudhatja jobban.

Amikor Tóth Miklós talán még májusban váratlanul rám telefonált Hágából, hogy tartsak dikciót a Mikes évfordulón és öt másodpercen belül adjam meg a címét – ”mert nyomják már a műsort” – akkor ez a Balassi sor ugrott be. Illet a vele egy időben született szándékomhoz. Ahhoz, hogy felvázoljam és dicsérjem a Kör sajátos helyét a magyar kultúrában. Nem emlékeztem arra, hogy a névadó Kelemen díjazta volna a maga szellemi előnyeit a magyarországiak lehetőségeihez mérve. Márpedig a hollandiai Körben, legalábbis ennek Tanulmányi Napjain, s az évek múlásával egyre inkább ez is zajlott, nem csupán a Magyarországhoz való hűség józan kinyilvánítása, a magyar műveltség tárgyilagos ápolása a Nyugatra emigrált hazafiság részéről, és nem csupán önképzőkör négy napos házibuli keretében, ahogy Konrád György mondta a Központ erőterén kívül esők iránti derűs lenézéssel.

Egyszer már, gondoltam, jó lesz ezt is nyilvánosan szemügyre venni, és miért ne a félszázados fennállás jubileumán, amely amúgy is – az emberi élet korlátolt szavatoltsági tartama miatt – egyfajta állomást, ha nem is feltétlenül végállomást képez a hajdan startolók és az újabban csatlakozók számára egyaránt? Szóval, a magam módján azt szeretném felvázolni, hogy Tanulmányi Napjain Mikes Kelemen Körre miként, milyen jogon és milyen hallgatólagos indoklással lett jellemző a reneszánsz költő által kérdő formában lobogtatott értéktudat, mely voltaképp azt állította, hogy akárhogy is nézzük, vitézek, e széles föld felett nincs szebb dolog a végeknél.

Mikor a magam módját hangsúlyozom, ez azt jelenti, alanyilag nyilatkozom, csak a magam nevében, személyes elfogultsággal a Tanulmányi Napok mértéktartása, szellemi fegyelme, tárgyilagosságra való törekvése iránt. Elfogultságom több mint negyven év óta kiterjed a Tanulmányi Napok minden egyéb megnyilvánulására és tartozékaira, leszámítva ebből a holland kosztot, de beleszámítva a holland jenévert, örömeik és fájdalmak idején baráti társaságban lehajtott valamennyi poharával, nagyszerű, látványos, nem egyszer meghitt barátok társaságában lehajtott poharával, olyan barátokéban, akikről megértést, bátorítást, segítséget kaptam, akiknek jelenléte, akár csupán hajdani jelenléte mind a mai napig gazdagítja életemet,

Karátson Endre

(Öreg)vitézek, mi lehet

befolyással van gondolataimra, s akiknek soha nem megnyugvó, leleményes sorsközössége olyan szellemi hajlékot hozott létre, ahol én a hiányzó álomország helyett az ösztönzően eszményi Magyarországot véltem megtalálni. Természetesen, lehet a Mikest másfajta elfogultsággal nézni, s akkor másfajta kép alakulna ki, kevésbé kedvező talán a Tanulmányi Napokon megnyilvánuló elitizmust illetően, én viszont éppen ezt szeretném most az érdekelődésem középpontjába. Legalábbis ennek a Mikesen dívó demokratikus változatát, amely a műveltséget

nem alacsony, hanem magas szinten akarja hozzáférhetővé tenni. Távolságtól. S allegórikus értelemben természet ölen. Nos, emlékezetem szerint, ennek a tevékenységnek nagyjából három szakaszát éltem meg. Sorra venném hát őket, hogy miképpen jelenik meg bennük a végek rangosító tudata.

Az első számomra 1960-tól 1967-ig terjedt. 1959-ben nem jöttem el: három tárgyból is vizsgáztam akkor ősszel a Sorbonne-on. De Németh Sándor Párizsban járva javasolta, hogy találkozzunk. A Szent Mihály útván történt ez meg: minden bemutatás nélkül egymásra ismertünk. Corrie, később felesége tanúsíthatja, hogy a mozzanatnak mitikus jelentőséget

tulajdonítottunk s 1960 júliusában már ilyen képzet is járt fejemben, mikor két napi Lambrettázás után Sípos Gyulával befutottunk Leidenbe. Hogy ez magánügy? Szerintem általánosítható. Cs. Szabó László mondogatta abban az időben, hogy a Mikesen a barátság máglyatüzei lobognak. És sok-sok személyes barátság kötődött azok melegében. De az összkép volt a legfigyelemreméltóbb. Ahogy az a zömében 20 és 30 között járó korosztály nemzedékileg ujjongva egymásra talált. Részegen a szabadságtól állandó izgalomban a tudásvágytól. Tudatában az ölebe hullott kiváltságnak, mely hosszú éveken át úgy rémlett, hogy elérhetetlen álom maradt. Ha ma egy hasonló diák Nyugatra utazik, általában anyagi nehézségek között kényelmetlenkedik, többkevesebb irigységet érez, amit a sok kulturális érték esetleg szublimál. De mi, akiknek a menekülttűtlevelebe azt ütötték be: minden országba érvényes, kivéve Magyarországot, valóságos földinduláson estünk át. Szellemileg a bőség kosarához kerültünk közel, érzelmileg idegenbe vettettünk. Aki csak tollat forgatott, mind írt, panaszkodott a lelki betegségről, amit az egészségtelen helyzet váltott ki és amit én a magam novelláiban énhasadásként próbáltam jelképesen felidézni. Költők, mert ők a legalanyibb, keseregtek a legtöbbet, a legérzékletesebben, ám az én korosztályomban

szebb dolog a végeknél ?

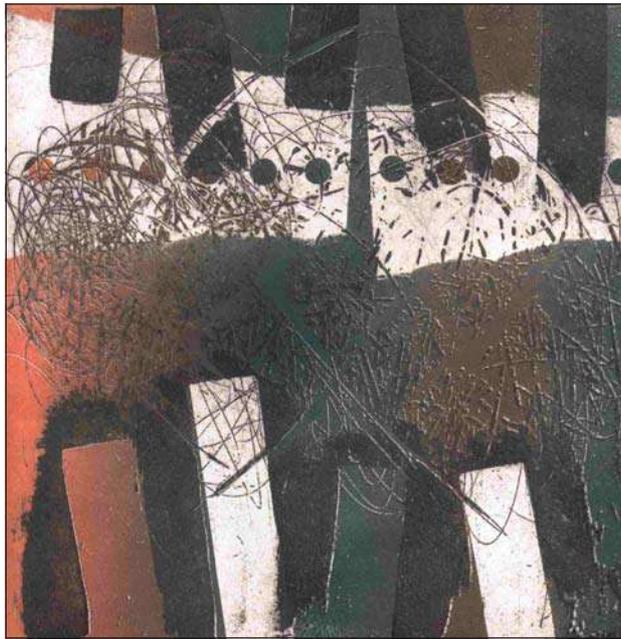
egyetlen egyről tudok, aki mindenképpen érzelmei szerint akarta életét élni. Senki más közülünk nem ment vissza.

Utólag mogyoróhéjban így magyaráznom. Erkölcsi érzékünk játszott meghatározó szerepet. Magyarország, úgy rémlett, beláthatatlan időre kivédhetetlenül, a Rossz karmába került. A szovjet erőszakra épülő államhatalmat nem ismertük el törvényesnek, jogszabályait, előírásait nem tartottuk magunkra nézve érvényesnek. Erkölcsileg a mi természetes Központunk kiürült, intézményeit semmibe vettük, gunyorosan vagy ellenségesen beszélünk róluk, mert elidegenítették, eltorzították, amit mi szeretünk – az országban akárcsak a műveltségben. Politikailag a lehetséges jót a nyugati demokráciák képezték. Azt hiszem, a nyugati műveltség intellektuálisan emiatt az erkölcsi többlet miatt értékelődött olyan magasra, hogy tartalmat, célt, valósággal életerőt biztosított a végekre sodródott ötvenhatos ifjúságnak, amely úgy merítkezett benne, mint hajdan a végváriak a Természet ölében: kéjesen, mohón, pazarságától elbűvölve. Persze, nem rejthető véka alá: volt a Nyugatnak anyagi vonzereje is, csak éppen a mi nemzedékünk nem autót venni járt a Mikesre. Márpedig itt a Mikesről van szó, és a végek elitista felfogásának kialakulásáról, amelybe a emigráció gazdasági magyarázatának bajos megfogódznia, hiába varrták volna szívesen és varrnák ma is nyakunkba sokan Magyarországiak.

Eredetről lévén szó, legszívesebben egy helyzet mitikus jellegének felismeréséről beszélnek. A Tanulmányi Napok lehetővé tették, hogy a nyugati műveltséget, melyhez ki-ki a maga befogadó országa nyelvén közvetlenül hozzájutott, a résztvevők magyar nyelven, magyar műveltségként kapják meg, és magyar szempontból értékeljék. A hazai gyakorlatban sokkal lassabban, nehézkes áttételekkel zajló folyamat rendkívüli felgyorsítására abban az időben csak a végeken kerülhetett sor. Aki a megvalósításban részt vett, joggal tarthatta, hogy ez az első alkalom, amikor ilyen népes csoport ennyire közös akarattal végzi e munkát. Meglepő-e, ha mindezen egy irányba ható összetevő a kiváltság érzését tudatosította? Mi lehet szebb dolog a végeknél? A végek biztosítják, hogy aki ott vitézkedik, az feltétlenül élvonalbeli. Lehetne persze azt is mondani, hogy több más, nyugaton működő művelődési egyesület hasonló körülmények között alakult. Azt felelném erre: persze, csak hogy ebben a mezőnyben, a Tanulmányi Napok szervezőinek – gondolok itt nevezetesen Kibédi Varga Sándorra, Németh Sándorra, Tóth Miklósrá, akik előttünk érkeztek, de spontánul szövetkeztek velünk – sikerült elhiteni, hogy mindenki másnál igényesebben és kíméletlenebbül válogatják az előadókat, sőt, a résztvevőket is. És, hogy a

válogatott kevesek közé nem veszik be a politikusokat, legalábbis nem a napi politikával foglalkozókat. Nem tudom, hogy abszolút mértékkel is rendkívüli elmék gyülekezete jött-e így létre,

de arra jól emlékszem, az idősebbek nemzedékéből válogatott előadók észrevették, hogy az adott magyar mezőnyben itt roppant igényes társasággal van dolguk – és rájátszottak a minőségre. Hogyisne, hiszen ezáltal az ő működésük is rendkívül megnevesedett. Valósággal vezető tanárai lettek egy szellemi tisztnövendék képzőnek – Cs. Szabó Lászlót osztályfőnök úrnak neveztük – és lelkesen magyarázhatták, hogyan s miért kell a természetből merítve vitézkedni a végeken.

A kiváltság tudatának alapozása eltartott öt-hat évig, és váratlan következményekkel zárult. A növendékek kezdtek úgy érezni, hogy saját erejük-ből is hozzáférnek a természet öléhez, és valósággal törzsi apagyilkosságot hajtottak végre. Az összetűzésre okot emlékezetem szerint az adott, hogy az ifjú vitézek kapcsolatba akartak lépni a hazai értelmiséggel, az idősebb kiképző tisztek pedig nem bízza az ifjak ellenálló képességében, s egyúttal féltve a saját vezetői szerepkörüket, élénken elleneztek e lépést. Leginkább Szabó Zoltán: így különösen ő esett a parricidium áldozatául. Pedig a dolgok mélyén meg lehet találni a Magyarország felé fordulás logikáját. Egrészt bizonyosságot kellett tenni a „vitézi képességről“, másrészt tájékozódni a honi értelmiség horizont-váltásáról és „támogathatóságáról“. Az volt a kérdés, milyen szerepet érdemes jutatni a hazaiaknak, ha már a Központét nem lehet nekik tulajdonítani. A Mikes Kör voltaképpen Tanulmányi Napok stratégiai funkcióját kereste akkor ezt a határhelyzet kiváltságainak gyakorlásában és elismertetésében találta meg. Kiszorult a kezdetben csakugyan erős önképzőköri hangulat, helyébe lépett a küldetésstudattal egyetemben bizonyos reprezentációs igény – nem annyira formai elemekben, hiszen a tudományos konferencia-bonyolítás rítusai zömmel csak a nyolcvanas években terpeszkedtek rá a programokra, inkább akadémiai tekintetben: vagyis hogy a Körnek mondanivalója van már meglévő ismereteiről, magyar nyelven és azzal az igénnyel, hogy ezeket az ismereteket a magyar szellemi közvélemény elé tárja, sőt, ennek méltóbb képviselőivel meg is beszélje. A szeretett ország javát szolgálva. S anélkül, hogy bármi módon hazai intézményektől erre megbízatást vagy meghatalmazást kapott volna.

(Folytatjuk)

(Elhangzott a hollandiai Mikes Kelemen Kör 2001. évi, 42. Tanulmányi Napok és jubileumi megemlékezés alkalmából, Elspeetben)

MONUMÁR

Szalad a kocsi Szatmártól Temesvárig. Vezetője Monumár néven mutatkozik be, magyarból átvedlett lehet, úgy sejtem, nyelvünkön így káromkodni csak az képes, aki magyarból vedlett át.

Nyári éjszaka a nagybányai gyorsot leállították, mondván: síneket javítanak, ki tudja meddig. Nekem mindenképp haza kell jutnom Lugosra, sürget a szorult szemekkel aszályt szenvedett búzatábla, a magára maradt ház a tyúkók, a kutyám.

Az állomásnál veszteglő taxikról szerelik le a táblákat sofőrjeik, alkudoznak éjjel egy órakereskedés utazni akarókkal, minden kocsi négy-öt utas, sokszoros áron viszik Nagyvárad, Arad Temesvár felé a vonat cserbenhagyásos áldozatait.

Magánautóvá alakult kocsinkban bömböl a rádió, el ne aludjék Monumár, aki káromkodásait azzal igyekszik tompítani, hogy sorra fagatja utasait, milyen vallásúak, merthogy ő ebből ítéli meg, ki mely náció sarja.

Az egész útvonalon csillog a rég áhított, kiadós eső nyoma, szemerkél most is, hála Istennek, még örülhet a kukorica, a kert a hat heti negyven fokos hőség után.

Monumár is mosakszik az eső cseppeiben Aradtól csak mi ketten maradtunk a kocsi, nem szól a rikoltó zene, velem társalog, büszkélkedik, huszonnyolc éves magyar felesége van majd hirtelen hátrafordulva a volán mellől rámkérdez: Bűn-e, ha a gyermekek magyar óvodába járnak? Mert így akarja az anyjuk. És ha már öt ötvenhárom évvel ezelőtt a születési bizonyítványába Molnár helyett Monumár-nak írták be, legalább a Monumár-csemeték szavalhassanak magyarul a református templomban, ahol keresztelték őket.

Mint valami gyóntatópap nyugtatom meg, míg könnyedén hozza utánam súlyos bőröndömet a jegyirodába.

További jó utat, mama! — köszön el tőlem kítűnő magyarsággal.

FÜLÖP LÍDIA

Montaigne önmagáról

Csordás Gábor készülő fordításából

Egy szót magamról. Barátaim némelykor megfontoltságnak nevezték bennem azt, ami szerencse volt; a bátorság és a türelem gyümölcsének tekintették azt, ami az ítélőképesség és vélekedés gyümölcse volt; és egyiket a másik helyett tulajdonították nekem, hol előnyömrre, hol hátrányomra. Egyébként annyira kívánatos volt számomra, hogy a kiváltságnak arra az első és tökéletesebb fokára eljussak, ahol az erény szokássá válik; hogy a másodikról nem is tettem bizonyosságot. Nem nagyon igyekeztem megfékezni a vágyakat, amelyek szorongattak. Erényem esetleges és véletlen erény, vagy inkább ártatlanság. Ha szabálytalanabb alkattal születek, attól tartok, ügyeim száználmasan alakultak volna. Hiszen nem nagyon tettem próbára lelkem szilárdságát a szenvedélyek megfékezésében, mivel azok nem voltak túl hevesek. Nem támadnak bennem viták és viszályok. Így nem is mondhatok köszönetet magamnak azért, hogy számos vétectől mentesnek bizonyulok; ezt inkább szerencsémnek, mint értelmemnek tulajdoníthatom. Annak köszönhető, hogy tisztességéről híres nemzetségből és nagyon jó apától születtem; nem tudom, hogy kedélyének egy részét öntötte-e át belém, vagy az otthoni példa és gyermekkori jó neveltetésem segített észrevétlenül; vagy hogy egyszerűen ilyenek születtem, annyi bizonyos, hogy a legtöbb vétectől önként borzadok. Antiszthenész

válasza, amikor valaki a legjobb tanításról érdeklődött: „Nem megtanulni a rosszat”, mintha ezt a képet igazolná. Borzadok, mint mondok, és vélekedésem olyannyira természetes és az enyém, mintha a dajkától kapott ösztönt és benyomást őriztem volna meg, anélkül hogy bármilyen körülmény képes lett volna megváltoztatni; mi több, annak érdekében, hogy némely dolgokban a járt utat elhagyhassa, saját elmélekedésem sem egykönnyen engedélyez olyan cselekedeteket, amelyeket természetes hajlamom gyűlöletessé tesz számomra.

Szörnyűséget kell mondanom, mégis kimondom: ennélfogva sok dologban inkább erkölcsöm, mint vélekedésem fékez és szabályoz, és vágyam kevésbé kicsapongó, mint értelmem.

Arisztipposz olyan merész vélekedéssel helyeselte a gyönyört és a gazdagságot, hogy az egész filozófiát magára haragította. Ami azonban az erkölceit illeti, amikor Dionüsziosz türannosz három szép leányzót mutatott neki, hogy válasszon közülük, azt mondta, ő mind a hármat választaná, és nem tetszik neki, hogy Párizs egyet részesített előnyben társnői közül; ám miután a lakására vezette, elbocsátotta őket, anélkül hogy hozzájuk ért volna. Amikor szolgájának túl nehéz volt a pénz, amit utána hordozott, megparancsolta, hogy dobjon el és szórjon szét annyit, amennyi terhére van.

Epikurosz is, akinek a tanai vallástalanok és kényeskedők, egész életét igen ájtatosan és dolgoosan élte le. Egyik barátjának megírta, hogy vízen és barna kenyéren él, és küldjön neki egy kevés sajtot arra az esetre, ha fényűző lakomára támadna kedve.

Igaz volna-e, hogy ha valóban jók akarunk lenni, nem szükséges valamely titokzatos, természetes és egyetemes tulajdonság révén, szabály, értelem és példa nélkül jók lennünk? (Esszék, 2. könyv, 11. fejezet)